

De ondergang van de democratie keren: naar ‘Project 2035’

Onder het mom van democratische legitimiteit – ‘Het volk wil het’ – wordt in de Verenigde Staten de rechtsstaat in rap tempo ontmanteld. In Nederland kijken we er met verbijstering naar. Wie had verwacht dat het zo snel zou kunnen gaan? Toch hadden we het kunnen weten. De handleiding voor de aanval op de Amerikaanse instituties ligt namelijk al een paar jaar klaar en heet ‘Project 2025’. Zoiets zal ons niet gebeuren, toch?

door Kees Buitendijk De auteur is directeur van Socires, onafhankelijke denktank voor samenlevingsvraagstukken.

Project 2025 is een strijdplan, een routekaart voor verovering.¹ Al vanaf de eerste pagina waarschuwen de auteurs: ‘Dit is onze laatste kans. Er moet doeltreffend worden afgerekend met de vijand.’ Het bij de verkiezingen behaalde mandaat voor Trump maakt de weg vrij om nu hard en definitief in te grijpen. Doet hij dat niet, dan is Amerika gedoemd tot de ondergang, aldus de schrijvers.

Achter Project 2025 zit The Heritage Foundation, een Amerikaanse denktank van conservatieve snit. Het negenhonderd pagina’s tellende document werd geschreven door een netwerk van onderzoekers, schrijvers, denkers en politici. Het omvat concrete plannen voor de herinrichting van de Amerikaanse samenleving, van federaal tot lokaal niveau, op elk beleidsterrein. Bij het document zit ook een lijst met te vormen sleutelposities, van de president in het Witte Huis tot politici en beamten in staten en steden; wie moet waar komen te zitten?

Wraak en ressentiment

Uit het Project 2025 komt een vijandbeeld naar voren dat vaag is maar bijzonder effectief werkt. Er moet worden afgerekend met de corrupte globalistische woke-elite. Nergens wordt die groep nader gespecificeerd; wel weten de schrijvers dat ze in meerderheid de Amerikaanse instituties bevolken. Dus moeten die instituties desnoods worden afgebroken.

Met de keuze voor dit antagonisme heeft The Heritage Foundation het sentiment in de Amerikaanse samenleving goed aangevoeld. Dat blijkt uit het rapport *Beyond MAGA* van de onafhankelijke onderzoeksorganisatie More in Common. Onder leiding van de gerenommeerde onderzoeker Stephen Hawkins deed de organisatie

kwalitatief-empirisch onderzoek naar het electoraat van Trump.² Er worden daarbinnen vier grote kiezersblokken herkend, die duidelijk van elkaar verschillen en vaak zelfs ogenschijnlijk tegenstrijdige idealen nastreven: *MAGA Hardliners*, *Anti-Woke Conservatives*, *Mainline Republicans* en *The Reluctant Right*. Zij zijn om één belangrijke reden over hun zeer verschillende opvattingen – over economie, religie, onderwijs, medische ethiek, enzovoort – heen gestapt. Die reden? Hun diepgevoelde afkeer van de corrupte elite, de doordenderende cultuurverandering en ‘woke’.

Opvallend resultaat uit het onderzoek van Hawkins c.s. is de grote antidemocratische verschuiving onder jonge Trump-stemmers. De helft van de 45-minners die op Trump hebben gestemd is het eens met de stelling dat Trump de rechterlijke macht mag negeren als dat nodig is ‘om Amerika te redden’. Dat is een verdubbeling ten opzichte van Trump-stemmers van ouder dan 45. Op veel sociaal-maatschappelijke thema’s is deze groep jonge stemmers bovendien significant conservatiever dan hun (groot)ouders. Het valt volgens de onderzoekers te verwachten dat dit ‘nieuwe traditionalisme’ de Amerikaanse democratie de komende jaren blijvend zal beïnvloeden.

De verovering van Europa

De beleidsagenda van Project 2025 blijft niet tot de Amerikaanse binnenlandse politiek beperkt. In november 2025 verscheen de National Security Strategy, waarin uiterst laatdunkend wordt

gesproken over de staat van de Europese samenleving.

De Amerikanen zijn echter niet te beroerd om ons weer een eindje hun kant op te helpen: ‘American diplomacy should continue to stand up

for genuine democracy, freedom of expression, and unapologetic celebrations of European nations’ individual character and history. America encourages its political allies in Europe to promote this revival of spirit, and the growing influence of patriotic European parties indeed gives cause for great optimism. Our goal should be to help Europe correct its current trajectory.’³

The Heritage Foundation is inmiddels druk bezig met het openen van vestigingen op het Europese continent, met als opdracht het ondersteunen van politieke en maatschappelijke bewegingen die nationale en Europese instituties ondermijnen. In februari 2026 werd daarnaast bekend dat er rechtstreekse Amerikaanse subsidies komen voor Europese ngo’s en denktanks die de MEGA-filosofie aanhangen: Make Europe Great Again.⁴

Deze vorm van rechtstreekse Amerikaanse beïnvloeding lijkt grotesk, maar is angstaanjagend. Al is het maar omdat de Amerikanen olie op het vuur gooien op een vijandretoriek die ook hier onder de oppervlakte smeult. Wat kunnen we doen om een uitslaande brand te voorkomen?

Deze vorm van rechtstreekse Amerikaanse beïnvloeding lijkt grotesk, maar is angstaanjagend

Het Nederlandse antwoord

We kunnen die vraag voorleggen aan het nieuwe kabinet-Jetten. De partijen D66, VVD en CDA signaleren in hun coalitieakkoord *Aan de slag* de noodzaak van het versterken en verdiepen van het democratisch ethos.⁵ De coalitie noemt daartoe drie concrete maatregelen: het weerbaarder maken van de democratische rechtsstaat (onder meer door de onafhankelijkheid van instituties te vergroten); het versterken van het parlementaire stelsel (bijvoorbeeld via kiesstelselhervorming); en het verdiepen van het democratisch ethos via burgerschapsonderwijs.

Deze voornemens, hoe goedbedoeld ook, bieden weinig reden voor optimisme. Alleen al dat laatste, het burgerschapsonderwijs, heeft de afgelopen twintig jaar weinig uitgehaald. In het rapport *Burgerschap in het basisonderwijs* uit 2021 wordt zelfs een achteruitgang in burgerschapskennis gesignaleerd.⁶ Is dat reden voor extra investeringen of juist aanleiding om kritischer na te denken over wat we eigenlijk bedoelen met democratisch burgerschap en hoe dat bevorderd zou kunnen worden?

Het voornoemde rapport biedt aanknopingspunten voor die kritische reflectie. De meerderheid van de leerlingen scoort relatief laag op burgerschapshoudingen; zij hebben dus moeite met de vier domeinen omgaan met conflicten, omgaan met verschillen, democratisch handelen, en maatschappelijk verantwoord handelen.⁷ Daarmee raakt het rapport aan de kern van wat het kabinet vermoedelijk bedoelt met het ‘democratisch ethos’: het vermogen van burgers om samen te leven,

verantwoordelijkheid te nemen, zorgzaam en verdraagzaam te zijn en zich ergens voor in te zetten. Dat zijn de houdingen die een democratie stutten.

Natuurlijk is het belangrijk om aandacht te besteden aan de robuustheid van onze instituties.

De steun voor de democratie verdwijnt razendsnel als er concreet iets op het spel staat

Dat moet het kabinet-Jetten niet nalaten. Maar de Amerikaanse situatie toont ons hoe een democratische revolte instituties in korte tijd met de grond gelijk kan maken. Signalen zoals die van de Inspectie van het Onderwijs zouden we daarom zeer serieus moeten nemen. Hoe breed verspreid en hoe diep verankerd is de democratische grondhouding vandaag de dag nog – ook buiten het klaslokaal? Of voeren ook in grote delen van ónze samenleving inmiddels andere sentimenten de boventoon: onverschilligheid en cynisme, ressentiment, angst voor verlies en voor het vreemde? Wat gebeurt er wanneer ze, steeds breder verspreid en met een steeds hogere toon, hun weg vinden naar het parlementaire proces? Hoe gemakkelijk blijken ze door gewiekste politici te mobiliseren en te benutten als politiek kapitaal!

Steun voor de democratie

Zo'n vaart zal het toch niet lopen? Onderzoek na onderzoek wijst uit dat Nederlanders onveranderlijk overtuigd zijn van nut en noodzaak van de democratie (nog altijd ongeveer zeventig procent). Hier past echter een kanttekening. De Amerikaanse politicoloog Erik Nisbet stelde in een groot onderzoek vervolgvragen bij de algemene vraag: ‘Bent u voorstander van de democratie?’ (Ja, daar was men in grote meerderheid voor.) In vervolgvragen werd bijvoorbeeld de steun voor de

rechtsstaat geplaatst tegenover welvaartsverlies. Plotseling kantelde het beeld en bleek het overgrote gedeelte van zijn respondenten eerder te kiezen voor rust in de portemonnee dan voor de democratische rechtsstaat. De steun voor de democratie verdwijnt razendsnel als er concreet iets op het spel staat, is de conclusie van Nisbet.⁸

Misschien is de steun in Nederland voor de democratie nog wel meer dan een dun laagje vernis. Laten we het hopen. Maar opiniepeiler Peter Kanne doet in zijn boek *Lang zal ik lekker leven* een aantal observaties die meer in lijn liggen met het onderzoek van Nisbet. Nederlanders zijn extreem welvarend, zeer angstig voor de toekomst, hebben een totaal gebrek aan veerkracht en zijn bijzonder snel geneigd de schuld aan een ander ('het systeem, de overheid') te geven.⁹ Met de ondertitel van zijn boek typeert Kanne de opdracht waar we in Nederland staan: 'van ik-verslaving naar wij-gevoel'.

Een gezonde, menswaardige samenleving bestaat bij de gratie van welwillende burgers; mensen die zich ergens voor willen inzetten, die geduld betrachten, omzien naar elkaar en soms hun verlies willen nemen. Zijn die gevoelens weg, of slaan ze om in hun tegendeel, dan wordt het stemhokje een aanvalspost. Dan wordt de democratie een middel dat kan worden ingezet voor winst en wraak.

Veel meer dan institutionele versteviging staat het kabinet-Jetten voor de vraag hoe de sociale en morele kwaliteiten die onze democratische samenleving dragen, kunnen worden hersteld. Dat is een bijna onmogelijke opgave. Hoe 'produceer' je verantwoordelijkheid, zorg en betrokkenheid?

Het is niettemin een opgave die we moeten aangaan. Zij raakt aan alle domeinen van het leven: zorg, onderwijs, veiligheid, sport, straf en herstel, wonen en werken. Van gezinnen en buurten tot verenigingen, kerken en sportclubs. Van vakbonden en bedrijven tot financiële instellingen en politieke partijen. Van de digitale wereld tot supranationale verbanden, en zelfs tot onze geopolitieke keuzes. Al die domeinen zullen zo moeten worden ingericht dat zij bevorderen dat mensen zich er kunnen oefenen in sociaal en moreel opzicht.

De vraag is hoe de sociale en morele kwaliteiten die onze democratische samenleving dragen, kunnen worden hersteld

De noodzaak van een Project 2035

Laten we nog een keer terugkeren naar het voorbeeld van de Amerikaanse Heritage Foundation. Zij heeft haar zelfgeformuleerde opgave serieus genomen. Het is een organisatie van formaat, met langlopende programma's en een groot netwerk. Met studiebeurzen en trainingsprogramma's leidt The Heritage Foundation een nieuwe generatie MAGA-republikeinen op. Ze organiseert debatten, discussiebijeenkomsten en conferenties. Er zijn boeken, nieuwsmedia en publieksuitzendingen (via YouTube en podcasts). Het gaat hier, kortom, om een alomvattend programma voor de verovering en bezetting van de Amerikaanse instituties, voor de komende decennia.

Stel dat wij op onze beurt nog een paar jaar hebben om onze democratie te verstevigen. Wie schrijft daar nu de plannen voor? We hebben een rijk landschap van wetenschappers, journalisten en publieke intellectuelen die scherpe analyses leveren. Maar wie vertaalt die naar een samenhangend maatschappelijk programma?

De vraag dringt zich op: wie neemt nu het voortouw voor een Nederlands 'Project 2035'?

Artikel in het kort:

- * In de VS vormt The Heritage Foundation met Project 2025 een concreet draaiboek om onder het mom van democratische legitimiteit instituties te veroveren en te hervormen
- * De ideologische agenda beperkt zich niet tot de VS: via strategieën en steun aan Europese bewegingen probeert men ook hier instituties te beïnvloeden
- * Het kabinet-Jetten zet in op versterking van instituties en burgerschapsonderwijs, maar dat blijkt weinig effectief in het verdiepen van democratische gezindheid
- * Formele steun voor democratie is ook in Nederland fragiel wanneer welvaart of zekerheid onder druk staat. De kernvraag is daarom niet alleen institutioneel, maar cultureel: hoe versterken we verantwoordelijkheid, betrokkenheid en gezamenlijkheid?
- * Er is een samenhangend Nederlands 'Project 2035' nodig om de democratische grondhouding duurzaam te versterken

1 The Heritage Foundation, *Mandate for Leadership. The Conservative Promise. Project 2025. Presidential Transition Project*. Washington: The Heritage Foundation, 2023.

2 Stephen Hawkins, Daniel Yudkin, Tim Dixon en Jason Mangone, *Beyond MAGA. A profile of the Trump coalition*. More in Common, 20 januari 2026.

3 The White House, *National Security Strategy of the United States of America*. Washington: The White House, november 2025, p. 26.

4 Anna Gross, Lucy Fisher, David Sheppard en Amy Mackinnon, 'US government to fund Maga-aligned think-tanks and charities in Europe', *Financial Times*, 6 februari 2026.

5 D66, VVD en CDA, *Aan de slag. Bouwen aan een beter Nederland. Coalitieakkoord 2026-2030*. Den Haag, 30 januari 2026, p. 8.

6 Zie Edwin Slijkhuis, Anne Bert Dijkstra, Lieneke Ritzema, Hester de Boer, Harm Naayer, Ineke van der Veen, Esther Stronkhorst, Lieke Walet, Renske Kuijpers, Bas Hemker en Tecla Lampe, *Burgerschap in het basisonderwijs. Technisch rapport Peil. Burgerschap 2020*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 2021.

7 Slijkhuis e.a. 2021.

8 Chloe Rose Mortenson en Erik C. Nisbet, 'Benefit seekers or principle holders? Experimental evidence on Americans' democratic trade-offs', *Perspectives on Politics*, 19 december 2025. doi: 10.1017/S1537592725104052

9 Peter Kanne, *Lang zal ik lekker leven. De genot-zuchtige Nederlander: van ik-verslaving naar wij-gevoel*. Amsterdam: Meulenhoff, 2026.